

WITTEK, Paul

Paul Wittek

muş ve M. Fuad Köprülü'nün "Osmanlılar'ın Etnik Menşei Meseleleri" başlıklı makalesinde (*TTK Belleten*, VII/28 [1943], s. 212-303) çürüttüğü bu tez özellikle Batılı tarihçileri etkilemiştir. Wittek'in "gazâ tezi" adıyla bilinen, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda temel unsuru gazilerin teşkil ettiği görüşü de genelde kabul görmekte birlikte Lindner gibi yazarlar tarafından eleştirilmiştir (*Kafadar, İki Cihan Âresinde*, s. 70-96). Öte yandan Wittek, A. Lybyer'in Osmanlılar'ın büyük başarı elde etmelerinin sebebi olarak sonradan İslâmiyet'i kabul etmiş hıristiyan kökenli yüksek tabakayı öne süren tezini reddetmiş, bir taraftan, Osmanlı toplumunun ve kurumlarının gelişmesinde asıl rolü Bizans'tan kalan mirasın oynadığı görüşünün aksine bu gelişmede Türk ve İslâm geleneklerinin etkili olduğunu, diğer taraftan XIX. yüzyılda bağımsızlıklarına kavuşan eski Osmanlı tebaasının yüzyıllarca baskı altında tutulduğu iddialarının doğru olmadığını söylemiş, Osmanlı uyruklarının millet sistemiyle özgürlük içinde yaşadıklarını vurgulamıştır.

Eserleri. 1. *Das Fürstentum Mentesch. Studie zur Geschichte Westkleinasiens im 13.-15. Jh.* (İstanbul 1934; Amsterdam 1967). Orhan Şaik Gökyay tarafından *Menteşe Beyliği. 13-15'inci Asırda Garbi Küçükasya Tarihine Ait Tetkik* adıyla Türkçe'ye tercüme edilmiştir (Ankara 1944, 1986). 2. *The Rise of the Ottoman Empire* (London 1938, 1958, 1963, 1971; yazarın Osmanlı tarihine dair diğer bazı çalışmalarının ilâvesiyle; ed. Colin Heywood, New York 2002). Wittek'in Londra Üniversitesi'nde okuttuğu derslerin derlenmesinden meydana gelen eser Fahriye Arık (*Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu*, İstanbul 1947), Güzin Yalter (*Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*, İstanbul 1971) ve Fatmagül Bertay (*Osmanlı İmparatorluğunun Doğuşu*, İstanbul 1985, 1995) tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. 3. *Turkish*

with Vocabulary. Türkçe öğrenenler için hazırlanmış (London 1945) ve *Turkish Reader* başlığıyla gözden geçirilerek tekrar basılmıştır (London 1956, 1962, 1975). 4. *The Fall of Constantinople* (London 1955). İstanbul'un fethinin 500. yıl dönümü münasebetiyle School of Oriental and African Studies tarafından 29 Mayıs 1953'te yapılan bir sempozyumun metinlerinden oluşan kitapta Wittek'in "Fath mubinan eloquent victory" başlıklı bir makalesi bulunmaktadır (s. 33-44). Makaleyi Orhan Şaik Gökyay "İstanbul'un Sukutu (V)" başlığıyla Türkçe'ye çevirmiştir (*İstanbul Enstitüsü Dergisi*, II [1956], s. 204-212). 5. *La formation de l'Empire ottoman* (London 1982). Wittek'in ölümünden sonra önemli makalelerinden bazılarının V. L. Ménage tarafından derlenerek basılmış halidir.

Paul Wittek'in yetmiş civarındaki diğer makalelerinin bir kısmı şunlardır: "Zum Quellenproblem der aeltesten osmanischen Chroniken" (*MOG*, I [Wien 1921-1922], s. 77-150); "Neues zu Asikpasazade" (*MOG*, II [1924], s. 147-164); "Konstantinopel, Islam und Kalifat" (*Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, LIII [1925], s. 370-426); "Türkentum und Islam I" (*Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*, LIX [1928], s. 489-525); "Die Vezirfamilie der Ğandarlyzâde 14./15. Jhd. und ihre Denkmäler" (Fr. Taeschner ile birlikte; *Isl.*, XVIII/1 [1929], s. 60-115; XXII [1934], s. 73-75); "Zur Geschichte Angoras im Mittelalter" (*Festschrift für Georg Jacob* [Leipzig 1932], s. 329-354); "Von der Byzantischen zur türkischen Toponymie" (*Byzantion*, X [Bruxelles 1935], s. 11-64); "Deux chapitres de l'histoire des turcs de Roum" (*Byzantion*, XI [1936], s. 285-319); "De la défaite d'Ankara à la prise de Constantinople" (*REI* [1938], s. 1-34; Türkçe trc. Halil İnalçık, "Ankara Bozgunundan İstanbul'un Zaptına 1402-1455", *TTK Belleten*, VI/27 [1943], s. 557-589); "Le sultane de Rûm" (*Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves*, VI [Bruxelles 1938], s. 361-390; Türkçe trc. Muallâ Süerdem, *Rum Sultanı-Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri*, İstanbul 1971); "The Turkish Documents in Hakluyt's Voyages" (*Bulletin of the Institute of Historical Research*, XIX/57 [London 1942], s. 121-139); "Notes sur la tugra ottomane" (*Byzantion*, XVIII [1948], s. 311-334; XX [1950], s. 267-293); "Ayvansaray, un sanctuaire privé de son héros" (*Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves*, XI [1951], s. 505-526); "Yazijioghlu Ali on the Christian Turks of

the Dobruja" (*BSOAS*, XIV/3 [1952], s. 639-668); "Zu einigen frühosmanischen Urkunden" (I-VII, *WZKM*, LIII [1957], s. 300-313; LIV [1957], s. 240-255; LV [1959], s. 122-142; LVI [1960], s. 267-284; LVII [1961], s. 102-117; LVIII [1962], s. 165-197; LIX-LX [1963-1964, yayım tarihi 1965], s. 201-223).

BİBLİYOGRAFYA :

Paul Wittek, "Schriftenverzeichnis 1921-1966", *WZKM*, LXVIII (1976), s. 1-7; J. Sauvaget, *Introduction to the History of the Muslim East*, Berkeley-Los Angeles 1965, bk. İndeks; Cemal Kafadar, *Between Two Worlds: The Construction of the Ottoman State*, Berkeley 1995, s. 47-59, ayrıca bk. İndeks; a.m.f., *İki Cihan Âresinde: Osmanlı Devletinin Kuruluşu* (trc. Ceren Çıkin), Ankara 2010, s. 70-96, ayrıca bk. İndeks; D. J. Kasritsis, *The Sons of Bayezid: Empire Building and Representation in the Ottoman Civil War of 1402-1413*, Leiden 2007, s. 12-22, ayrıca bk. İndeks; A. C. Schaendlinger, "Paul Wittek", *Isl.*, LVI/1 (1979), s. 9-10; J. Wansbrough, "Obituary: Paul Wittek", *BSOAS*, XLII/1 (1979), s. 137-139; a.m.f., "Paul Wittek and Richard Hakluyt: A Tale of Two Empires", *Osm.Ar.*, sy. 7-8 (1988), s. 55-70; S. J. Shaw, "In Memoriam: Professor Paul Wittek, 1894-1978", *IJMES*, X (1979), s. 139-141; a.m.f., "Profesör Paul Wittek" (trc. Tüten Özkaya), *TTK Belleten*, XLIII/172 (1979), s. 837-840; C. Imber, "Paul Wittek's 'De la défaite d'Ankara à la prise de Constantinople'", *Osm.Ar.*, sy. 5 (1986), s. 291-304; C. Heywood, "Between Historical Myth and 'Mythohistory': The Limits of Ottoman History", *Byzantine and Modern Greek Studies*, XII, Oxford 1988, s. 339-340; a.m.f., "Wittek and the Austrian Tradition", *JRAS*, sy. 1 (1988), s. 1-25; a.m.f., "Boundless Dreams of the Levant": Paul Wittek, the George-Kreis, and the Writing of Ottoman History", *a.e.*, sy. 1 (1989), s. 32-50; a.m.f., "A Subterranean History: Paul Wittek (1894-1978) and the Early Ottoman State", *WJ*, new series, XXXVIII/3 (1998), s. 386-405; a.m.f., "Paul Wittek", *Al-'Usur al-Wusta*, XVII/2, Chicago 2005, s. 36-39.

TURGUT AKPINAR

WMC

(bk. DÜNYA İSLÂM KONGRESİ).

WOEPCKE, Franz
(1826-1864)

Alman matematikçisi, şarkiyatçı.

6 Mayıs 1826 tarihinde Dessau'da bir postacının oğlu olarak dünyaya geldi. Berlin Üniversitesi'nde matematik eğitimi aldı. Bir süre Bonn Üniversitesi'nde G. Wilhelm Freytag'ın yanında Arapça öğrendi ve müslüman matematikçilerin eserlerinin yazma nüshalarını inceledi. 1847'de Ömer Hayyâm'ın cebire olan katkıları üzerine hazırladığı doktora tezini tamamladı (*L'al-gèbre d'Omar Alkhayyâmî publiée, tra-*

duitée et accompagnée d'extraits des manuscrits inédits, Paris 1851). İlim dünyasında büyük yankı doğuran bu çalışmasında filozof, astronom ve matematikçi Ömer Hayyâm'ın üçüncü derece cebir denklemleriyle (kübik denklemler) çözümlerini sistematik biçimde verdiği kanıtlandı. Daha sonra arkeolog Ernst Heinrich Tölken'in yardımıyla antik güneş saatlerine (gnomon) ilişkin *Disquisitiones archaeologico-mathematicae circa solarium veterum* adlı eserini kaleme aldı (Berlin 1847). 1850'de doçent oldu. Ardından çalışmalarına Paris'te devam etti. Burada Kereci'nin *el-Fahri* adlı eserinin Paris nüshasını (Bibliothèque Nationale, nr. 2459) esas alarak bunu Fransızca özetleriyle birlikte yayımladı (*Extrait du Fakhri, traité d'algèbre par Mohammed Alkarkhi, précédé d'un mémoire sur l'algèbre indéterminée chez les Arabes*, Paris 1853).

1854 yılında Fransız Bilimler Akademisi'nde Endüslü matematikçi Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Kalesâdî'ye (ö. 891/1486) dair bir bildiri sundu. Bu bildiri Kalesâdî'nin *Keşfü'l-esrâr*'ına ve İbn Haldûn'un *Muqaddime*'sine dayanarak İslâm cebirinde notasyon kullanımının en erken XIII. yüzyılda başladığını savundu, ayrıca şu öngörülerde de bulundu: 1. Kalesâdî'nin notasyon sisteminde belirtilmeyen bir sayının küp kuvvetinin üstündeki kuvvetlerin gösterimi kare ve küp için kullanılan simgelerden (bunların toplamından) yararlanılarak yapılabilir. 2. Batılı (Endülüs ve Mağribli) Araplar cebirde simgesel aşamaya geçtikleri halde Doğulu Araplar bunu geçememiş, cebirleri diskürsif (dağınık, kopuk kopuk) ve retorik olarak kalmıştır (Demir, sy. 15 [2004], s. 333-353).

Woepcke 1856'da Paris'ten Berlin'e döndü. Burada İtalyan matematikçisi Leonardo Pisano ve müslüman matematikçiler arasındaki temaslara ilişkin çeşitli araştırmalar yaptı. Gıyâseddin el-Kâşî (ö. 832/1429) üzerinde durdu. Bu çalışması 1865 yılında yayımlanınca büyük bir ilgiyle karşılandı. Zira burada Kâşî'nin sin 1°'nin hesaplanmasında tam ve kesin bir yaklaşma (aproximasyon) metodu kullandığını ve bunun Avrupa'da ilk defa François Viète ile (ö. 1603) yeniden ortaya çıktığını gösterdi.

25 Mart 1864'te Paris'te henüz otuz sekiz yaşında iken ölen Franz Woepcke, J. J. E. Sédillot ve J. T. Reinhaud gibi şarkiyatçıların yanı sıra bilim tarihi ağırlıklı çalışmalarlarıyla birçok yazmayı inceleyip özellikle matematik tarihçilerini çok ciddi tasihlere zorlamış, meselâ dönemin ma-

tematik tarihi kitaplarında ileri sürülen, müslümanların ikinci derece denklemlerin ötesine geçemedikleri iddiasını, öncelikle Ömer Hayyâm'ın yukarıda anılan üçüncü derece denklemlerin sistematik tanıtımını yaptığı cebir kitabını Fransızca'ya çevirerek geçersiz kılmıştır. Böylece Arap-İslâm kültürü çerçevesinde insanlık tarihine katkı sağlayan başarılı çalışmalara ilişkin yayın fakat yanlış kanaatlerin değişmesinde öncü rol oynamıştır. Fuat Sezgin, Woepcke'nin adı geçen eserleriyle birlikte yayınlarının büyük bir kısmını *Etudes sur les mathématiques arabo-islamiques* adı altında iki cilt halinde (Frankfurt 1986), bir kısmını da *Islamic Mathematics and Astronomy* serisinin muhtelif ciltleri (meselâ XXXVIII, XLIV, XLV, LXVI) içerisinde (Frankfurt 1998) tıpkıbasım şeklinde neşretmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Necib el-Akikî, *el-Müsteşrikûn*, Kahire 1980, II, 376-377; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), V, 139; Abdurrahman Bedevî, *Mevsû'atü'l-müsteşrikîn*, Beyrut 1984, s. 292-295; B. A. Rosenfeld – Ekmeleddin İhsanoğlu, *Mathematicians, Astronomers and Other Scholars of Islamic Civilization and Their Works (7th-19th c.)*, İstanbul 2003, s. 732-733; Sâlih Zekî, *Âsâr-ı Bâkiye* (haz. Remzi Demir – Yavuz Unat), Ankara 2003, I, 150-152; II (haz. Melek Dosay Gökdoğan), Ankara 2003, s. 61, 79, 87, 100, 101, 102, 104-106; W. Behn, *Concise Biographical Companion to Index Islamicus: An International Who's Who in Islamic Studies from its Beginnings Down to the Twentieth Century*, Leiden 2004, III, 663; Abdülhamid Sâlih Hamdân, *Tabakâtü'l-müsteşrikîn*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Mektebetü Medbûlî), s. 65-67; Ebû'l-Kâsim-ı Sehb, *Ferheng-i Hâverşinâsân*, Tahran, ts., s. 352-353; Fuat Sezgin, *İslâm'da Bilim ve Teknik*, Ankara 2008, I, 2, 21, 28, 66, 163; II, 80; III, 128, 129, 152, 153; M. J. Mohl, "Rapport sur les travaux du conseil de la société asiatique pendant l'année 1863-1864", *JA*, série 6, IV (1864), s. 17-24; M. Cantor, "Woepcke, Franz", *General German Biography, Historical Commission of the Bavarian Academy of Sciences*, XLIV (1898), s. 209-210; Remzi Demir, "Sâlih Zekî Bey'in Journal Asiatique'de Yayımlanan 'Notation algébrique chez les Orientaux' Adlı Makalesi", *AÜ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi: OTAM*, sy. 15, Ankara 2004, s. 333-353.

 YAVUZ UNAT

WRIGHT, William

(1830-1889)

İngiliz şarkiyatçısı.

17 Ocak 1830 tarihinde İngiliz ordusunda subay olan babasının görevle bulunduğu Doğu Hindistan'da doğdu. Bengal'in son Hollanda valisi M. Overbeck'in kızı olan annesi Doğu dillerine merakı sebebiyle öğ-

lunu bu dilleri öğrenmeye teşvik etti. Ailesi İskoçya'ya dönüp Saint-Andrews şehrine yerleştiğinde daha çocuk yaştaydı. St. Andrews Üniversitesi'nden mezun olunca öğrenimini Almanya'da Halle Üniversitesi'nde sürdürdü. Burada E. Rödiğer'in derslerine girdi; önce Süryânice, ardından Arapça öğrendi; Farsça, Türkçe ve Sanskritçe ile de ilgilendi. Alman filoloji yöntemini aldığı eğitim bazı dillerde kazandığı yetkinlik kadar önemliydi. Daha sonra Leiden'e geçti ve Wright Reinhart Dozy'in yönetiminde İbn Cübeyr'in *Rihletü'l-Kinânî*'sinin Leiden'deki yazma nüshasını doktora tezi olarak yayımladı. Ayrıca hocasıyla birlikte Ahmed b. Muhammed el-Makkarî'nin *Nefhu't-îb min ğuşni'l-Endelüsi'r-rafi'b* adlı hacimli eserinin kısmi neşrine katıldı (I-II, Leiden 1855-1861). Londra'da University College'de Arapça kürsüsüne, ardından Dublin'de Trinity College'de benzer bir kürsüye tayin edildi. Dublin'de iken *A Grammar of the Arabic Language* adlı iki ciltlik kitabını neşretti (1859-1862). 1861'de British Museum'daki Süryânice yazmaların katalogunu hazırlamak için üniversiteden ayrıldı. 1868'de İngilizler'in Etiyopya'daki Magdala Kalesi'ni kuşatmaları esnasında elde ettikleri Habeşçe yazmaların katalogunu da hazırladı. Daha sonra Cambridge Üniversitesi'nde Arapça kürsüsünün başına getirildi (1870). Bu dönemde Müberred'in *el-Kâmil fi'l-luġa ve'l-edeb* adlı eserini yayımladı, hukuk ve felsefe alanında doktora yaptı. Süryânî hıristiyan edebiyatına ilgi duyarak Ahd-i Cedid'in apokrif nüshaları üzerinde çalıştı ve Ahd-i Atik Düzeltme Kurulu üyeliğinde bulundu. İbnü'l-Mukaffa'nın *Kelile ve Dimne* adlı eserini Arapça'dan Süryânice'ye çevirdi; Cambridge'deki Süryânice yazmaların katalogunu hazırladı. Ayrıca William Robertson Smith, Neubauer, Baron W. M. G. de Slane, J. G. L. Kosgarten ve J. P. Broch gibi şarkiyatçıların yaptıkları çalışmalara yardımcı oldu. İngiltere'de ve özellikle 1879'dan itibaren Cambridge Üniversitesi'nde şarkiyat çalışmalarının gelişmesine öncülük etti ve ölümüne kadar bu üniversitedeki görevine devam etti. Edward Pococke'in (ö. 1691) döneminden itibaren İngiltere'de duraklamış olan şarkiyat çalışmalarına yeni bir ivme kazandırdı; onun bu başarısı çağdaşları Edward H. Palmer ve W. Robertson Smith tarafından pekiştirildi.

Eserleri. a) Telif. 1. *The Book of Jonah in Four Semitic Versions* (London 1857). İncil'de yer alan Hz. Yunus kıssasının Kelânî dilinde, ayrıca Habeşçe, Süryânice ve